

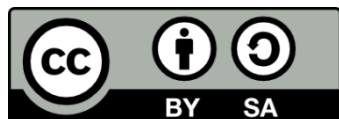

Διονύσιος Σολωμός: μια ανάγνωση

Ενότητα 4^η : Αναγνώσεις του Σολωμού

Κατερίνα Τικτοπούλου

Τμήμα Φιλολογίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ενότητα 4

Αναγνώσεις του Σολωμού

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

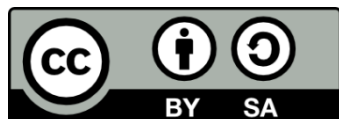
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Στη μνήμη του Γιώργου Βελουδή (1935-2014)

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Περιεχόμενα ενότητας 4

1. μορφές της πρόσληψης

2. η αμηχανία για το ανολοκλήρωτο

3. δημιουργικές προσλήψεις

Σκοποί ενότητας 4

- να υποδείξει κάποιες εξωλογοτεχνικές όψεις της πρόσληψης του Σολωμού
- να συζητήσει διαφορετικές αναγνωστικές στάσεις απέναντι στον ανολοκλήρωτο χαρακτήρα της ώριμης σολωμικής ποίησης
- να παρουσιάσει επιλεκτικά τη δημιουργική πρόσληψη του Σολωμού

1. μορφές της πρόσληψης

ένα παράδοξο;

«Εκατόν πενήντα χρόνια από το θάνατό του (1857) ο Σολωμός παραμένει, ακόμα και μετά τη διεθνή επιβολή του Καβάφη, ο σημαντικότερος ποιητής της νεότερης Ελλάδας. Αυτή όμως η γενική, μετά τις πρώτες αμφισβητήσεις του (1833-1859), αναγνώρισή του ως του πρώτου –και μόνου “γνήσιου”– “εθνικού ποιητή” υπήρξε και η αιτία για την παραγνώριση της εξαιρετικής αισθητικής αξίας της ποίησής του, ενώ, ταυτόχρονα, η ιδεολογική εθnikοποίησή του αποτέλεσε και την αφετηρία για την εμπλοκή του σε κάθε τι το “εθνικό”.»

([Βελουδής 2004](#), σ. 9)

από την καθημερινή ζωή

τεκμήρια πρόσληψης / εθνικοποίησης

- ονόματα δρόμων
  - 46 ονοματοθεσίες σε Αθήνα-Πειραιά
- προσωπογραφίες*
- παραθέματα (ημερήσιος τύπος)

* βλ. <http://www.avgi.gr/article/5719768/solomosis-apeikasmata-ston-elliniko-uperrealismo>

Εγγονόπουλος, Σολωμός
(Λεπτομέρεια)

παραθέματα στον ημερήσιο τύπο

- αποσπασμένα από το υπόλοιπο κείμενο
- σε διαφορετικά και άσχετα συμφραζόμενα
- νέα ερμηνεία / παρερμηνεία
  - π.χ. χρήσεις του *Ύμνου εις την Ελευθερίαν*, του *Διαλόγου*, των *Ελεύθερων Πολιορκισμένων* κ.ά.

(Βλ. [Βελουδής 2004](#), σ. 48-67)

χρήσεις στον τύπο (1/2)

Ύμνος εις την Ελευθερίαν

- «περασμένα μεγαλεία ...» (στρ. 5)
- «τά 'σκιαζε η φοβέρα» (στρ. 4)
- «δεν είν' εύκολες οι θύρες» (στρ. 10)

Διάλογος

- «μήγαρις έχω άλλο στο νου μου πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;»

χρήσεις στον τύπο (2/2)

Εις Φραγκίσκα Φραίζερ

«όμορφος κόσμος ηθικός, αγγελικά πλασμένος»

όμορφος κόσμος: ο εσωτερικός κόσμος / η ψυχή της
«κορασιάς»

→ ειρωνική χρήση για άλλους κόσμους

«ήλθε μια ωραία ημέρα που όλος αυτός ο αγγελικά
πλασμένος κόσμος απεκαλύφθη σε όλο του το μεγαλείο»:
από δημοσίευμα της *Καθημερινής* (24-25/3/2001) για
οικονομική διαφθορά στη μονή Ιωάννου του Θεολόγου

άλλες πηγές ανίχνευσης της πρόσληψης

- σχολικά αναγνώσματα
- θεατρικές παραστάσεις
- επετειακά αφιερώματα
- μελέτες για τον Σολωμό και το έργο του
- σολωμικά παραθέματα σε βιβλία, μελέτες, λογοτεχνικά έργα
- μελοποιήσεις

επιλογή μελοποιήσεων (1/2)

Η Ξανθούλα

Αλίκη Καγιαλόγλου

<https://www.youtube.com/watch?v=4XRzRT7b0OU>

Χορωδία Κέρκυρας

<https://www.youtube.com/watch?v=upnM8petqdM>

Ύμνος εις την Ελευθερίαν

Χορωδία Κέρκυρας

https://www.youtube.com/watch?v=HuoK72m_hQA

επιλογή μελοποιήσεων* (2/2)

Οι Ελεύθεροι Πολιορκισμένοι

<https://www.youtube.com/watch?v=V7NcU8cozho>

<https://www.youtube.com/watch?v=Ny8L6Kf4WvA>

- Η επιλογή έγινε με τη φροντίδα της μεταπτυχιακής φοιτήτριας του Τμήματος Φιλολογίας του ΑΠΘ κ. Φωτεινής Κοϊδάκη
- Άλλες μελοποιήσεις καθώς και αναγνώσεις σολωμικών έργων μπορεί κανείς να βρει στη βάση δεδομένων του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας <http://www.greek-language.gr/greekLang/literature/guides/digital/index.html>

κάποιες επισημάνσεις (1/5)

- η σύνδεση του Σολωμού με το έθνος και την περιπέτειά του γίνεται μέσα σε συγκεκριμένες συγκυρίες ήδη κατά τα χρόνια της ελληνικής επανάστασης
- το ενδιαφέρον του Σολωμού για την επανάσταση τέμνεται με ποικίλες ενθαρρύνσεις, όπως εκείνη του Σπ. Τρικούπη
- η “εθνικοποίησή” του ξεκινά ήδη με τη δημοσίευση του *Ύμνου* (1825) και των κριτικών που δημοσιεύουν ο Γ. Ψύλλας και ο Τρικούπης

κάποιες επισημάνσεις (2/5)

- Η εγγραφή του στην αρχή της εθνικής λογοτεχνίας και ιδεολογίας επικυρώνεται από τις κριτικές προσεγγίσεις του Εμμ. Στάη (1853) του Ι. Πολυλά (1859) και του Ι. Τυπάλδου (1857)
- Αξιοσημείωτη η έγκαιρη γενεαλόγηση και σύνδεση της ποίησης του Σολωμού τόσο από και με την παλιότερη ελληνική όσο και από/με την ιταλική και ευρωπαϊκή παράδοση

κάποιες επισημάνσεις (3/5)

- Στη συνέχεια, η σταδιακή εξέλιξη της έννοιας “εθνικός” οδηγεί σε μια στενότερη αντίληψη του εθνικού και στην καταδίκη της ώριμης ποίησης του Σολωμού (π.χ. από τον λευκαδίτη Σπ. Ζαμπέλιο)
- Στο μεγαλύτερο μέρος του 19ου και του 20ού αιώνα κυριαρχεί μια συγκεκριμένη ανάγνωση της ποίησής του που δίνει μονομερή έμφαση στις ελληνικές καταβολές και στον ελληνικό προσανατολισμό της δημιουργίας του

κάποιες επισημάνσεις (4/5)

- ο Σολωμός ενδιαφέρθηκε για τις τύχες του έθνους στην Ελλάδα και της ιδιαίτερης πατρίδας του, των Επτανήσων
- ζακυνθινή περίοδος και πρώτη κερκυραϊκή:
Ύμνος εις την Ελευθερίαν, Εις τον θάνατον του Λορδ Μπάιρον, Εις Μάρκο Μπότσαρη, Η καταστροφή των Ψαρών, Η Γυναίκα της Ζάκυθος, Α' Σχεδιάσμα Ελεύθερων Πολιορκισμένων, Σχεδιάσμα του γέρου Κρητικού

κάποιες επισημάνσεις (5/5)

- ώριμη κερκυραϊκή περίοδος: Β' Σχεδιάσμα *Ελεύθερων Πολιορκισμένων* κ.ά.
- από την εθνική/πατριωτική ποίηση της ζακυνθινής περιόδου στην ιδεαλιστική ποίηση ωριμότητας («Το έθνος πρέπει να μάθει να θεωρεί Εθνικό ό,τι είναι Αληθινό»)
- ετεροτοπία Επτανήσων → ευτοπία, το υπό γέννηση ελληνικό έθνος-κράτος → ουτοπία την Ελλάδα και το μέλλον της

2. η αμηχανία για το ανολοκλήρωτο

προσδοκία (1/2)

«Με πάλλουσαν καρδίαν σπεύδωμεν να αναγγείλωμεν, ότι νέα έκδοσις πολλών του Σολωμού Ποιήσεων, προετοιμάζεται εις την πρωτεύουσαν του Ελληνικού Βασιλείου, ως εξάγεται εκ του Αριθ. 932 του Αιώνος. Ο Ζακύνθιος Σολωμός, είναι ο ποιητής ολοκλήρου του έθνους, διο και οφείλει να ενδώση εις την επιθυμίαν εκάστου Έλληνας, ζητούντος να αποκτήσει την έκδοσιν απάντων των αυτού ποιήσεων, αίτινες συνιστώσιν ανεκτίμητον του έθνους φιλολογικήν περιουσίαν. Ελπίζομεν ότι η φωνή μας θέλει εισακουσθή».

(εφημ. *Το Μέλλον*, Έτος Α', αρ. 5, 29 Ιανουαρίου 1849)

προσδοκία (2/2)

«Μετά πολλής θλίψεως ελάβομεν σήμερον την είδησιν του θανάτου του διασήμου ποιητού Κ. Σολομού, του τιμήσαντος το ελληνικόν όνομα. Ευχόμεθα και ελπίζομεν να φιλοτιμηθή η οικογένεια να εκδώση εις φως τα ανέκδοτα ποιήματά του. Ο επί των εξωτερικών υπουργός, όστις παρά πάντα άλλον των υπουργών οφείλει να σέβηται την μνήμην του Σολομού, ήθελε πράξει έργον αληθώς Ελληνικόν, προτείνων εις τους συανδέλφους του την τύπωσιν δαπάνη του ταμείου της Ελλάδος. Τοιούτο δείγμα εθνικού σεβασμού προς την μνήμην ανδρός, δι' ον έχει δίκαιον να καυχάται η Ελληνική φυλή, ήθελε τιμήσει την Ελλάδα».

(εφημ. *Ελπίς* έτος ΚΑ', αρ. 890, 16 Φεβρουαρίου 1857)

απογοήτευση (1/2)

«Βαθυτάτην εντύπωσιν ενεποίησαν εις ημάς τα διασωθέντα, άτινα ως ανάρπαστα εκ του ποιητικού στεφάνου του φύλλα διεσκόρπησε θύελλά τις, ήτις επήλθε και κατεπλάκωσε διά βαθυτάτης ομίχλης τα γνωστά και ολοσχερή ποιήματα, άτινα ζων ο ποιητής απεμνημόνευσεν εις πολλούς φίλους και οικείους του»

(εφημ. *Φωνή του Ιονίου και Ρήγας*, 23 Οκτωβρίου 1859)

απογοήτευση (2/2)

«Ο ποιητής Σολωμός απεβίωσεν, άωρον θύμα τοσούτων καταχρήσεων. Η Επτάνησος, η Ελλάς ήλπιζε να λάβη παρ' αυτού πλούσιον κληροδότημα μελλούσης δόξης. Άπαντες εθρήνησαν επί του τάφου του και εν μέσω του γενικού πένθους η ιδέα των αναγγελλομένων ποιημάτων του ήτο η μόνη παρηγορία ήτις ηδύνατο να ελαττώση τοσαύτην λύπην. Η πραγματικότητα απέδειξε τουναντίον. Ολίγοι στίχοι, τινές στροφαί είναι το μόνον προϊόν τεσσαράκοντα περίπου ετών διηνεκούς απασχολήσεως! Εψεύσθησαν αι ελπίδες του έθνους!»

(Επιστολή Α. Βαλαωρίτη προς Κ. Ασώπιο)

Παλαμάς, «Προς τον Σολωμόν» (1/4)

Τόσο σε νιώθω μέσα στην καρδιά μου
που τώρα τρέμω μήπως και σε χάσω
στους κρύους μου τους στίχους, ποιητά μου
απ' τα ζεστά φιλιά σου αν σ' ανεβάσω.

Βαθειά κι εσύ μέσα στο νου κλεισμένη
ένιωθες την ιδέα, λάμψη θεία
και κοίταζες με στίχους καμωμένη
για να της εύρεις άξια κατοικία.

Μα μέσα σου εξύπνα ξαφνικά
η φαντασία, δύναμη γεμάτη,

Παλαμάς, «Προς τον Σολωμόν» (2/4)

κι ό,τι έχτιζες εσύ πονετικά,
το γκρέμιζε σα χάρτινο παλάτι.

Γιατί για την ιδέα, λάμψη θεία,
δεν έφταναν των στίχων σου τα κάλλη·
και ήταν η δική σου φαντασία,
παράξενη, ανυπόταχτη, μεγάλη.

Γι' αυτό στων τραγουδιών του το βιβλίο
ατέλειωτους, σε καταχνιά κρυμμένους,
εδώ κι εκεί, ένα ένα, δύο δύο
άφησες τόσους στίχους ζηλευμένους.

Παλαμάς, «Προς τον Σολωμόν» (3/4)

Στίχους σαν περιστέρια δίχως ταίρι,
στίχους, ταιράκια, μα χωρίς φωλιά,
στίχους σα ρόδου φύλλα που τ' αγέρι
τα σκορπίσεν απ' την τριανταφυλλιιά.

... Στης θάλασσας απάνου τα νερά
Ένας τεχνίτης με μυαλό και γνώση
βαρύν αγώνα είχε μια φορά
παλάτι ξακουστό να θεμελιώσει.

Παλαμάς, «Προς τον Σολωμόν» (4/4)

Το ξακουστό παλάτι την ημέρα
στο πέλαγο χτιστό θαμποβολουσε·
αλλ' άγρια, γοργή σαν τον αγέρα
τη νύχτα μί' ανεράιδα το χαλούσε.

Όμως νικά ως το τέλος ο τεχνίτης,
το θαύμα του ριζώνει μες το κύμα.
... Εσύ, πριν να νικήσεις την ορμή της,
η ανεράιδα σ' έβαλε στο μνήμα!

(1886)

Παλαμάς, για τον Σολωμό

«Εσχεδίαζεν <ο Σολωμός> επί του χάρτου ατάκτους γραμμάς, ευώδεις, ωραίους, αλλά μεμονωμένους, ημιτελείς στίχους, και απέσβηνε, και επανήρχιζε , και ουδέν επεραίου. Το επιμόχθως επί των κυμάτων θεμελιούμενον οικοδόμημα της ημέρας κατέστρεψε την νύκτα οργίλη νηρηίς, η συναίσθησις της ανεπαρκείας του έργου, η δίψα της ανταξίας προς την έμπνευσιν τελειότητος, και ο ποιητής απέθανεν εν τω υψηλώ τούτῳ αγώνι»

(Παλαμάς 1884, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 67)

μεταφορές:

σολωμικό έργο → έμβιο ον (1/3)

«Πώς πρέπει να ονομάσωμεν τον *Λάμπρον*, άρα δοκίμιον αξιόλογον, ή μάλλον ακέφαλον και άπουν αποκύημα του ρωμαντικού μυστικισμού, επί γης Ελληνίδος αποτεχθέν; Ίσως προς την λάμπσιν ταύτης της ιδέας, ήτις ανεσάρκωτος απέμεινεν εις τον εγκέφαλον του ποιητού, ίσως αμφότερα αρμόζουσι τα χαρακτηρίσματα»

(Σπ. Ζαμπέλιος 1859, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 71)

μεταφορές: σολωμικό έργο → έμβιο ον (2/3)

«Αλλά προς τι τάχα; Μήπως ο Σολωμός, όσος φαίνεται ή όσος διαφαίνεται, όσος υπήρξεν, όσος διεσώθη, δεν είναι μέγας; Ο γίγας και ακρωτηριασμένος, γίγας είναι.»

(Γρ. Ξενόπουλος 1901/2, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 71)

«[...] τόσο δηλωτικά κομματιασμένο, ατελείωτο, ακρωτηριασμένο», «τα κατακρεουργημένα αυτά σολωμικά κομμάτια», «τα ελληνικά απομεινάρια του Σολωμού»

(Ζ. Λορεντζάτος 1945-46, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 71)

μεταφορές: σολωμικό έργο → έμβριο ον (3/3)

«Όταν επικοινωνούμε με τα σολωμικά αποσπάσματα, έχουμε την εντύπωση πως βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα ατελέστατο έμβρυο που με κάποια σοφή επέμβαση μορφοποιείται και εμψυχώνεται σε μια ύπαρξη που φαίνεται ξαφνικά στα μάτια μας ιδανική και απροσπέλαστη.»

(Μ. Δημάκης 1964, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 71)

μεταφορές: σολωμικό έργο → οικοδόμημα

«Αντί του όλου έργου, εδραίως και εναρμονίως συναρμολογημένου, αραιά τινά μόνον κτίσματα αυτού»

(Παλαμάς 1898, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 74-75)

«Τα τμήματα της οικοδομής είναι τέλεια και άψογα, όμως το οικοδόμημα δεν συμπληρούται· παραμένει ημιτελές και σώζεται εις ερείπια. Πόσον όμως κάλλος και μεγαλείον εις τα ερείπια αυτά. Αποσπάσματα ευγενών ιδεών και υψηλών ιδανικών. Ερείπια ως τα μάρμαρα του Παρθενώνος, από τα οποία όμως ανυψούται υπέρλαμπρος και φωτεινή η ιδέα του αιωνίου κάλλους!»

(Ζώρας 1959, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 75-76)

μεταφορές: σολωμικό έργο

→ οικοδόμημα / μουσική, όνειρο

«Και θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει: – Αυτά που έγραψε και δεν έφτασαν ως εμάς, ή, αυτά που δεν πρόφτασε μήτε να γράψει, μπορεί να ήταν αριστουργήματα. Όμως εμείς δεν τα ξέρουμε. Από το όλον έργο τι βγαίνει τάχα; σχεδόν τίποτε.

– Βγαίνει μια ξεχωριστή και μοναδική εικόνα. Αδιάφορο αν δεν είναι εκείνη που θα ήταν αν το είχαμε ακέραιο το έργο του. [...] Πάει χαμένο το μέγα σύνολο το οικοδομικό και η αρχιτεκτονική απ' άκρη σ' άκρη εντέλεια. Αλλ' από το χαμό, σαν κάποια γαλανά λουλούδια στα χαλάσματα, ξεφύτρωσε μian άφραστη χάρη. Κάποια νέα ποίηση που συγγενεύει πιο πολύ με την τέχνη όχι του στίχου, αλλά του ήχου. →

μεταφορές: σολωμικό έργο → ιερά λείψανα, συντριμμένα αγάλματα ...

Και τα *Ευρισκόμενα* του Σολωμού μας συγκινούνε πιο πολύ σα μουσικά θέματα [...] Γιατί χωρίς αρχή και χωρίς τέλος είναι και χωρίς ανταπόκριση στενή προς τα μέλη τους, μας γοητεύουν ως ωραία όνειρα. Μας φανερώνουν την ομορφιά όχι με πλατιά και με χτυπητά ανακράσματα, αλλά μ' εκείνα που βαθιά και σκεπαστά κρυφοψιθυρίζουν. Μας παίρνουν τον αέρα, ιερά σα λείψανα, μυστικά σα σύμβολα. Η σκοτεινάδα τους δεν είναι από φραστική αδυναμία, αλλ' από ευγλωττίαν βουβή· σαν ένα πρόσωπο που θα σφράγιζε το στόμα του, και θα περνούσεν όλο το χάρισμα της γλώσσας στη λάμψη του ματιού. →

... αγάλματα, ερείπια...

Και τα αποσπάσματα του Σολωμού θυμίζουνε σ' εμέ τους στίχους του Sully Prudhomme για κάποια συντριμμένα αγάλματα των ιταλικών μουσείων. “Θάλεγε κανείς πως τα μεγάλα αυτά ακέφαλα συντρίμματα δεν ήταν σωστότερα καθώς έβγαιναν από τα χέρια που τάπλασαν· και πως έτσι αναγκασμένα να ζούνε σ' ένα λιγοστό, σ' ένα τόσο δα κομματάκι πέτρας, η ομορφιά τους φαίνεται ομορφότερη, ερειπωμένη έτσι, παρ' όσο θα ήταν ακέραια!”»

(Παλαμάς 1901, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 77)

«Το έργο του φέρνει στο νου κάποια ερείπια σε κάποιες κορφές· ανεβαίνουμε εκεί προς εκείνα, και τόσο δε μας εντυπώνονται τα ερείπια όσο οι ολάνοιχτοι ορίζοντες που ξανοίγονται στα μάτια ανάμεσό τους εκεί.»

(Παλαμάς 1901, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 79)

μεταφορές: σολωμικό έργο → ερείπια

[...]

Κι αν πορφυρώνει ακόμα η λάμψη σου
χαλάσματα κι ερείπια και συντρίμμια,
κάποιων ναών μόνον σκορπίσματα
τέτοια πανίερη έχουν γύμνια.

Κάποιων ναών τα μάρμαρα
που μοναχά ένας ύμνος τα σαλεύει
του φεγγαριού που τ' αργυρώνει αλαφροφίλητα
του ήλιου του χρυσού που τα χαϊδεύει.

(Μαλακάσης 1902, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 79)

μεταφορές: σολωμικό έργο → πετράδια

«Αυτά δηλαδή που ονομάζουμε “αποσπάσματα” θα ήταν προτιμότερο να τα ονομάσουμε “λυρικά επεισόδια” ή “λυρικές ενότητες”. [...] δεν είναι λοιπόν αποσπάσματα από ένα μεγαλύτερο ποίημα που ποτέ δεν γράφτηκε, δεν είναι πέτρες άταχτα πεσμένες από ένα κατεστραμμένο οικοδόμημα· είναι, θα μπορούσε να πει κανείς, πετράδια πολύτιμα, το καθένα με τη δική του ιδιαίτερη γοητεία»

(Πολίτης 1948, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 84-85)

«Μάλιστα από λόγους ψυχολογικής τάξης το έργο αυτό το κομματιασμένο έχει μεγαλύτερη γοητεία απ’ όσην θα ’χε τελειωμένο, γιατί το επίλοιπο το συμπληρώνει η φαντασία μας κ’ η συναισθηματικότητά μας»

(Βάρναλης 1925, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 82)

σολωμικό έργο → μέρη ενός όλου...

«Δεν έχουμε “τελειωμένο” Ποίημα, έχουμε ένα σύνολο από κομμάτια. Έτσι που είναι, γίνεται δύσκολο για τους πολλούς, ακατανόητο και απλησίαστο. Δεν είναι πια Ποίημα “κλασικό”, είναι αντικλασικό, “μοντέρνο” μ’ όλη τη σημασία του όρου, ένα αριστούργημα για τη σημερινή αντίληψη και αισθητική, που πρέπει να το ανακαλύψουμε»
(Θέμελης 1972, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 79)

«[...] έτσι ξέφυγαν από την κλασική ακαμψία και ταξιδεύουν μέσα στο χρόνο με τους διάσπαρτους αποσπασματικούς στίχους τους, αφήνοντας τον αναγνώστη της κάθε εποχής –και της δικής μας– να συμπληρώνει μόνος του τα κενά»

(Στεργιόπουλος 1989, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 83)

μεταφορές: σολωμικό έργο → έργο εν προόδω (work in progress)

«[...] ο ίδιος ο Σολωμός μας άφησε πιο πολύ
θέματα για ξετύλιγμα, παρ' όσα ξετυλίγματα
κατώρθωσε»

(Παλαμάς 1903, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 102)

«[...] τοιαύτη ποίησης υπάρχει περισσότερο εις
την κίνησίν της ως εξέλιξις παρά εις το τέρμα
της ως πραγματοποίησις»

(Παλαμάς 1933, βλ. [Τικτοπούλου 1999](#), σ. 62)

3. δημιουργικές προλήψεις

ποιητές σε διάλογο με τον Σολωμό

Ποιητές από τον 19^ο αι. έως σήμερα

(ενδεικτικά)

Πολυλάς

Τυπάλδος

Παλαμάς

Μελαχρινός

Χατζόπουλος

Βάρναλης

Ελύτης

«Γενιά του 1970» ...

Ιάκωβος Πολυλάς

«Ωδή εις τον θάνατον Διονυσίου Σολωμού» (1/8)

Ελλάς, τα μαύρα φόρεσε
Και κλίνει το κεφάλι.
Το κάλλιο απ' τα τέκνα σου
στου τάφου την αγκάλη
τ' άψυχο σώμ' ανάπαψε,
κι από τους ουρανούς,

που φώτιζαν το πνεύμα του
μ' απόκρυφη σοφία,
κι ερύθμιζαν τα χείλη του
μ' ανήκουστη αρμονία
που θέλει φθάσει ανίκητη
στους ύστερους καιρούς,

Ιάκωβος Πολυλάς

«Ωδή εις τον θάνατον Διονυσίου Σολωμού» (2/8)

της δόξας τ' αχερόπλεχτο
στεφάνι λησμονώντας,
γέρνει σ' εσέ φιλόστοργα
τον πόνο σου θωρώντας,
και να χαρεί τ' αδάκρυτα
βασίλει' αργοπορά.

Αργοπορά· τα δάκρυα σου
πολληώρα μελετάει,
τα αθάνατά σου αισθήματα
με ζήλο ανθολογάει,
δώρο στο θρόνο τ' Άπλαστου
να φέρει ταπεινά.

Ιάκωβος Πολυλάς

«Ωδή εις τον θάνατον Διονυσίου Σολωμού» (3/8)

Κλάψε! φωνή δε βρίσκεται
να σε παρηγορήσει,
πάρεξ από τον πόνο σου
για λίγο αν ξαναζήσει
το χείλι που χαιρέτησε
την θείαν Ελευθεριά!

Κλάψε— και πάλι θάρρεψε,
στον πόνο ω μαθημένη!
Αιώνες δε σου μάραναν
την αρετή κρυμμένη
στ' αραχνιασμένο σάβανο
στην έρμη σκοτεινιά.

Ιάκωβος Πολυλάς

«Ωδή εις τον θάνατον Διονυσίου Σολωμού» (4/8)

κι όταν στεριές και πέλαγα
ξανάειδαν τη μορφή σου
τόσο λαμπρή που χλώμιασαν
οι τύραννοι της γης σου,
με ύμνους σε στεφάνωσε
το τέκνο που θρηνεΐς,

κι η Μούσα η νέα του Έλληνας
πετάχθη αρματωμένη,
ωραία σαν την Αθάνατη
που ο μύθος παρασταίνει
ανδρειωμένο γέννημα
ουράνιας κορυφής.

Ιάκωβος Πολυλάς

«Ωδή εις τον θάνατον Διονυσίου Σολωμού» (5/8)

Α! Στα θεϊκά του ονείρατα
ο ποιητής θωρούσε
της μοίρας σου το πλήρωμα,
και το στεφάνι ανθούσε
που ολόγυρα στην κόμη σου
θα πλέξουν οι καιροί,

όταν θα ιδείς το πνεύμα σου
σημαία φωτός να στήσει
σ' όλη τη γη που βάρβαρος
εχθρός έχει πατήσει,
κι από του νου τη δύναμη
η οργή του νικηθει.

Ιάκωβος Πολυλάς

«Ωδή εις τον θάνατον Διονυσίου Σολωμού» (6/8)

Και τώρα στην Παράδεισο
ασπάσθη τον υιό σου
άγγελος πόχει μέριμνα
γλυκιά το ριζικό σου,
μια φλογερή στο πρόσωπο
ουσία χερουβική.

Στην άβυσσο του Μέλλοντος
βυθίζοντας το βλέμμα,
στην κεφαλή του απίθωσε
ολόφωτο ένα στέμμα,
και «Χαίρε» λέει «του Πλάστη μας
εικόνα αγαπητή!

Ιάκωβος Πολυλάς

«Ωδή εις τον θάνατον Διονυσίου Σολωμού» (7/8)

Το πάτημά σου εθαύμασεν,
οπού φεγγοβολούσε,
ο αιώνας, και στα πόδια σου
τον έπαινο σκορπούσε,
άνθος που βγάνει ασύγκριτο
η ανθρώπινη φωνή.

Κι εσύ μ'εμένα εχαίροσουν
την ποθητήν αλήθεια,
και σου αναβρύζαν άσματα
στα φλογισμένα στήθια,
την ώρα αθανατίζοντας
στην πρόσκαιρη ζωή.

Ιάκωβος Πολυλάς

«Ωδή εις τον θάνατον Διονυσίου Σολωμού» (8/8)

Θάρρος συχνά σου στάλαζα
στην ταπεινήν ανδρειά σου,
και, θ' αληθέψει, σου 'λεγα,
ο πόθος της καρδιάς σου,
στη γη, που πρώτη το 'δειξε,
να λάμψει το Καλό.

Στον τάφο σου εγονάτισε
η Ελλάς ορφανεμένη·
με νέαν ορμή στο δρόμο της
να σηκωθεί ζωσμένη
εγκάρδια προς τον Άπλαστο
μ' εσέ παρακαλώ».

(Πολίτη Λ., *Ποιητική Ανθολογία*, Δωδώνη 1988, σ. 121-124)

Οδυσσέας Ελύτης (1/4)

«Σολωμοῦ συντριβὴ καὶ δέος», *Τὰ ἐλεγεία τῆς Ὀξώπετρας*

Μισόβγαινε ἀπ' τὸν ὕπνο ἢ πολιτεία. Τῶν καμπαναριῶν αἰχμές
Κοντοὶ σημαιῶν καὶ κάτι πρῶτα πρῶτα τριανταφυλλιὰ
Στοῦ μικροῦ παραθύρου σου — ποὺ ἀκόμη φώταγε — τὸ μαρμαράκι
ἮΑ κεῖ μονάχα νὰ 'ταν
Ἕνα κλωνάρι μὲ δαφνόκουκα νὰ σοῦ ἄφηνα γιὰ καλημέρα
Ποὺ τέτοιας νύχτας τὴν ἀγρύπνια πέρασες. Καὶ τὴ γνωρίζω
Πάνω σ' ἄσπρα χαρτιὰ πιὸ δύσβατα κι ἀπ' τοῦ Μεσολογγοῦ τὶς
πλάκες

Ναί. Γιατί σ' εἶχε ἀνάγκη κάποτε τὰ χεῖλη σου χρύσωσε ὁ Θεὸς

Οδυσσέας Ελύτης (2/4)

«Σολωμοῦ συντριβὴ καὶ δέος», *Τὰ ἐλεγεία τῆς Ὁξώπετρας*

Καὶ τί μυστήριονὰ μιᾶς κι οἱ φοῦχτες σου ν' ἀνοίγονται
Ποῦ κι ἡ πέτρα νὰ ποθεῖ ναοῦ νέου να' ναι τὸ ἀγκωνάρι
Καὶ τὸ κοράλλι θάμνους λείους νὰ βγάνει γιὰ ν' ἀπομιμηθεῖ
τὸ στέρνο σου

Ὅμορφο πρόσωπο! Καμένο στῆς λαλιᾶς ποῦ πρωτάκουσες
τὴν

ἀντηλιὰ καὶ ἀνεξήγητα τώρα
Γινωμένο μέσα μου δεύτερη ψυχὴ. Τὴ στιγμή ποῦ ἡ πρώτη
Σὲ μιὰ γῆ μπλέ τῆς βιολέτας μ' ἄγριες χαῖτες τρικυμίας
Ὅστρακα κι ἄλλα τοῦ ἥλιου εὐρήματα νὰ γυαλίζει
καταγίνονταν

Ὡσὰν τὰ ἐκμαγεῖα τοῦ νοῦ σου νὰ μὴν εἶχαν κιόλας
Φύση βγάνει περασμένη ἀπ' ὅλες τοῦ θυμοῦ τῶν θεῶν τὶς
ἀστραψιές

Οδυσσέας Ελύτης (3/4)

«Σολωμοῦ συντριβὴ καὶ δέος», *Τὰ ἐλεγεία τῆς Ὀξώπετρας*

Ἦ γιὰ λίγο νὰ μὴν εἶχε ἀπὸ δική σου χάρη μέσα μου
Μισάνοιχτο μείνει τὸ Ἀκοίταχτο!

Ἄλλ' ὁ λέων περνάει σὰν ἥλιος. Οἱ ἄνθρωποι μόνο ἱπεύουν
Κι ἄλλοι πεζοὶ πᾶνε· ὥσπου μέσα στὶς νύχτες χάνονται. Παρόμοια

Κεῖνα ποὺ σκυφτὸς ἐπάνω στὸ γραφεῖο μου ζητοῦσα νὰ διασώσω
ἄλλ'

Ἀδύνατον. Πῶς ἀλλιῶς. Ποὺ καὶ μόνο ἡ σκέψη σου γινωμένη
ἀπὸ καιρὸ οὐρανὸς

Καὶ μόνο ἡ σκέψη σου μοῦ 'κάψε ὅλα τὰ χειρόγραφα

Οδυσσεΐας Ελύτης (4/4)

Σολωμοῦ συντριβὴ καὶ δέος «Τὰ ἐλεγεία τῆς Ὀξώπετρας»

Καὶ μιὰ χαρὰ ποὺ ἡ δεύτερη ψυχὴ μου
Πῆρε σκοτώνοντας τὴν πρώτη, κίνησε μὲ τὰ κύματα νὰ φεύγει
Ὁ ἄγνωστος ποὺ ὑπῆρξα πάλι ὁ ἄγνωστος νὰ γίνω
Φοβερὰ μαλώνοντας οἱ ἄνεμοι
Ἐνῶ τοῦ ἡλίου ἡ λόγχη πάνω στὸ σφουγγαρισμένο πάτωμα ὅπου
Σφάδαζα
μ' ἀποτελείωνε.

(Τα ἐλεγεία της Οξώπετρας, Ἴκαρος 1991, σ. 16-17)

Από τη γενιά του 1970 (1/7)

- πολυάριθμες ρητές μνείες στο όνομα του Σολωμού και σε γνωστούς στίχους του
- σολωμικός ιδανισμός και αναζήτηση μορφικής τελειότητας στον αντίποδα της ποιητικής της γενιάς
- πρόσληψη:
  - α) σύμβολο αντίθεσης ανάμεσα στην ηθική ανάταση της εποχής του και στην ηθική έκπτωση της εποχής μας
  - β) θετική αναγνώριση ως επιβλητικού ποιητικού προγόνου
  - γ) “σχέση μαθητείας” με επίγνωση της πολλαπλής απόστασης

(Βλ. [Γαραντούδης 1999](#))

Από τη γενιά του 1970 (2/7)

α) σύμβολο αντίθεσης του τότε και του τώρα (1/2)

Γιώργος Χουλιαράς, «Ελευθερία του Ύμνου»

Σε γνωρίζω

Σε γνωρίζω

ένα στόμα

Έλα πάλι

η φωνή

Εις τους Έλληνας

Από τη γενιά του 1970 (3/7)

α) σύμβολο αντίθεσης του τότε και του τώρα (2/2)

Σαν το κύμα

Προχωρώντας ομιλείς

Δεν ακούτε;

Που σφυρίζει εις τα μαλλιά

Διονύσιος Σολωμός

Χρόνια το σβήνω αυτό το ποίημα

Fast food classics, Ύψιλον 1992, σ. 12
(βλ. [Γαραντούδης 1999](#), σ. 213-214)

Από τη γενιά του 1970 (4/7)

β) αναγνώριση και απόσταση (1/2)

Νάσος Βαγενάς, «Η αίθουσα»

Αιωνιότητα τ' όνομά σου είναι Σολωμός.
Καθισμένη σε μεταξωτά μαξιλάρια, πάνω
σε σκαλισμένο θρόνο, αγέρωχη, κουνάς
πεισματικά το κεφάλι, φωνάζοντας όχι
σ' εκείνους που ζητούν να σου πιάσουν το χέρι.
Στα πόδια σου γαντζωμένος ένας μικρόσωμος Ζακύνθιος
με σκονισμένη ρεντιγκότα –τ' όνομά του Τερτσέτης
και δίπλα εγώ
με σπασμένα δόντια
στριμωγμένος ανάμεσα σε ανθρώπους
που ιδρώνουν και φτύνουν.

Από τη γενιά του 1970 (5/7)

β) αναγνώριση και απόσταση (2/2)

Τα φώτα σβήνουν. Κάποιος στριγγλίζει.
Αέρας παγωμένος σέρνεται στο πάτωμα.
Ένας κοντός στραβοκάνης μ' ένα περίστροφο
και μια τρύπα στο στήθος σκαρφαλώνει στα μαλλιά σου.
Προσπαθώ να φωνάξω. Ένας παχύς διπλωμάτης
με τριχωτό χέρι μου κλείνει το στόμα.

Βιογραφία, Κέδρος 1980, σ. 9
(βλ. [Γαραντούδης 1999](#), σ. 216)

Από τη γενιά του 1970 (6/7)

γ) σχέση μαθητείας (1/2)

Τζένη Μαστοράκη, «στ' Δε λείπει τώρα, πάρεξ να χαλάσει...»

Ας γίνει να 'ρθουν, απ' τα βάθη όπου λιμνάζουν να
'ρχονται, ανάθεμα, βαριά κατάρα κι ευλογία,

μόνον να 'ρθούν,

το φονικό τους άγγιγμα, το στόμα, μώλωπες ικέ-
σίας σκοτεινής, τα σε χρειάζομαι και να προλάβω,
να προλάβω— Να 'ρθούν, κι ο μαύρος έρωτάς
τους,

Από τη γενιά του 1970 (7/7)

γ) σχέση μαθητείας (2/2)

όρυγμα τελειωμένο που απειλεί, ο μαύρος λάκκος
που άνοιξε και κλει

δαιμονισμένη νοσταλγία.

(Μ' ένα στεφάνι φως, Κέδρος 1989, σ. 56)

πεζογράφοι σε διάλογο με τον Σολωμό

Πεζογράφοι από το 19^ο αι. έως σήμερα
(ενδεικτικά)

Κωνσταντίνος Θεοτόκης, *Ο κατάδικος* (1919)

Γρηγόριος Ξενόπουλος, *Ρηγγίνα Λέζα* (1935-1936)

Μαριέττα Γιαννοπούλου, *Σολωμός* (1963)

Γιώργος Ρούσσος, *Τα μεγάλα χρόνια* (1966;)

Θανάσης Βαλτινός, *Άνθη της αβύσσου* (2008)

Αλέξης Πανσέληνος, *Ζαΐδα ή Η καμήλα στα χιόνια* (1996)

Ιερώνυμος Πολλάτος, *Ο σκοτεινός κύριος του Βέρτεκοπ* (2009)

μυθιστορηματικές βιογραφίες (1/6)

Θανάσης Βαλτινός
Άνθη της αβύσσου (2008)

Αλέξης Πανσέληνος, Ζαΐδα ή Η
καμήλα στα χιόνια (1996)

μυθιστορηματικές βιογραφίες (2/6)

Ποιον περίμενε ο κόντες Διονύσιος Σολωμός στη Ζάκυνθο των σεισμών του 1953; Τι σχέση έχει μ' ένα μυστηριώδη ποδηλάτη; Πώς μια κλεμμένη σελίδα μπορεί να αναστατώσει την ήσυχη ζωή μιας κωμόπολης; Μπορεί ένας άνθρωπος στον καιρό μας να εμπιστεύεται τα ξωτικά;

"Ο σκοτεινός κύριος του Βέρτεκοπ" είναι μια πορεία ζωής που εξελίσσεται σε τέσσερις διαφορετικές εποχές. Στα συντρίμια της Ζακύνθου, ο Στάθης, φοιτητής ακόμα, συναντιέται με το έργο του Μεγάλου Ποιητή, που θα σημαδέψει την υπόλοιπη ζωή του. Στην ιλαροτραγική ατμόσφαιρα της Επταετίας, καθηγητής φιλολογίας πια, "ανακοινώνει" με τον πιο περίεργο και συνάμα επικίνδυνο τρόπο το περιεχόμενο της κλεμμένης σελίδας. Στα χρόνια της σοσιαλιστικής αλλαγής θα αποπειραθεί, γράφοντας στο γιό του, να μιλήσει για τα ανείπωτα. Μετά τη "χρυσή" Ολυμπιάδα, ο γιός του ανήμπορου πλέον Στάθη διερευνά τη σκοτεινή πλευρά του πατέρα.

(από το οπισθόφυλλο του βιβλίου)

ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΠΟΛΛΑΤΟΣ

Ο ΣΚΟΤΕΙΝΟΣ ΚΥΡΙΟΣ ΤΟΥ
ΒΈΡΤΕΚΟΠ

βιογραφία

Ιερώνυμος Πολλάτος, Ο σκοτεινός κύριος του Βέρτεκοπ (2009)

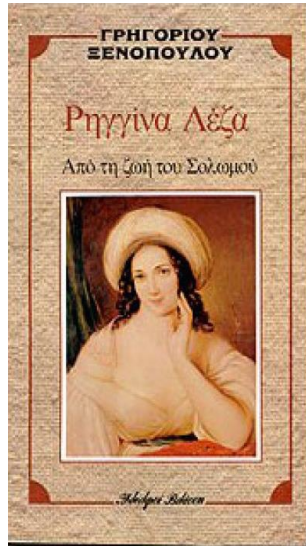

Διονύσιος Σολωμός: μια ανάγνωση

Τμήμα Φιλολογίας

μυθιστορηματικές βιογραφίες (3/6)

Γρηγόριος Ξενόπουλος, *Ρηγγίνα Λέζα* (1935-1936)

ΤΟ ΜΕΓΑΛΕΙΟ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ ΤΟΥ

Δειλινό ανοιξιιάτικο. Ένα μεγάλο δίπατο σπίτι στην Κάτω Ρούγα, όχι μακριά απ' την Οδηγήτρια. Στη σάλα αυτού του σπιτιού, με δύο παράθυρα προς το δρόμο – κάτω πάτωμα – ένας νέος και μια νέα. Ο νέος κάθεται μισοξαπλωμένος στον καναπέ και κρατεί σαν ξεχασμένη μια κιθάρα. Η νέα, σε καρέκλα κοντά στο παράθυρο, κεντάει ένα άσπρο μαντηλάκι. Και τότε κυττάζει στο δρόμο ανάμεσ' απ' τις μισόκλειστες γρίλιες, πότε ρίχνει μια ματιά στο νέο με την κιθάρα.

μυθιστορηματικές βιογραφίες (4/6)

Δεν μιλούν πια, σαν νάχαν πει όσα είχαν να πουν εκείνη την ημέρα. Φαίνονται στενοί φίλοι ίσως και συγγενείς. Γιατί όχι κι' αρραβωνιασμένοι; Εκείνο τον καιρό, και στην πολυτισμένη Ζάκυνθο ακόμα, ένας νέος και μια νέα δεν μπορούσαν να μένουν οι δυο τους σε μια κάμαρα – έστω και στη σάλα με την πόρτα προς το κοριντόρο ανοιχτά – αν δεν τους ένωνε συγγένεια ή αρραβώνας. Κι' αλήθεια, αυτοί οι δύο ήταν και μισοσυγγενείς, ήταν και μισαρραβωνιασμένοι. Ο νέος δηλαδή, τρίτος ξάδερφος της νέας, την είχ' ερωτευτεί από καιρό και τώρα την παρακαλούσε να του δώσει την άδεια να τη γυρέψη. Μα η νέα, χωρίς και να τον απελπίζει, δεν το αποφάσιζε. Του έλεγε πως δεν ήξερε ακόμα αν τον αγαπούσε και αλλιώςτικά παρά σαν ξάδερφο και τον παρακαλούσε κι εκείνη να περιμένη:

-Στάσου, καημένε... μη βιάζεσαι... έχουμε καιρό... δε μας πήραν πάλι τα χρόνια...

μυθιστορηματικές βιογραφίες (5/6)

Με το δίκιο της δα γιατί δεν είχε κλείσει ακόμα τα είκοσι. Κι ήταν λεπτή, λιγερή, αιθέρια, με κρινόλευκο πρόσωπο ζωγραφιστό σαν Παναγιάς, όπου, μ' όλα τα πελώρια εκείνα μαύρα, ολόφωτα μάτια, επικρατούσε η έκφραση της καλοσύνης. Στα μάγουλα φαινόταν πάντα ένα αχνό ρόδινο χρώμα, που κάπου-κάπου ζωήρευε. Μα συνήθως η γαλήνη της παρθενικής ψυχής καθρεφτιζόταν και στο πρόσωπο και στο κορμί όλο, ατάραχο κι αυτό, με κινήματα ήρεμα, απαλά.

Ο νέος, λίγα χρόνια μεγαλύτερος, ήταν μάλλον κοντός και γεμάτος. Στιβαρός όμως, καλοδεμένος, ευκίνητος, βαθυμελάχρσινος, με παχιά κόκκινα χείλη, με σγουρά μαύρα μαλλιά και μ' ένα λεπτό και σγουρό επίσης μουστάκι. «Ω, κι εσύ με τα στρουφουλίδια σου!» του έλεγε καμιά φορά η ξαδέρφη του που ζήλευε ίσως λιγάκι, γιατί τα δικά της μαλλιά ήταν κάπως αραιά κι' ολόισα. Το πρόσωπό του με τα αδρά «πιθέματα» είχε πολύ αντρίκια την έκφραση και τ' αμυγδαλωτά του μαύρα μάτια κύτταζαν πότε με περιπάθεια και πότε με ειρωνεία. →

μυθιστορηματικές βιογραφίες (6/6)

Στους θυμούς μόνο θα γίνονταν φοβερά...

Όμορφος; Όχι και τόσο. Άντρας όμως σωστός. Και με κάτι το παλληκαρίσιο απάνω του, το αντάμικο – σηκώματα των ώμων, λυγίσματα της μέσης, τσαλιμάκια – που πολλά ζακυνθινά αρχοντόπουλο το είχαν εκείνο τον καιρό, αν κι' ο νέος εκείνος δεν ήταν από καθαυτό αριστοκρατική οικογένεια – λίμπρο ντ' όρο, άρμα, τίτολα και τα ρέστα – παρ' από μεγαλοαστική με μπόλικους παράδες. Το ίδιο κι' η νέα. Ο πατέρας της ήταν γιατρός μα κι' αυτός χωρίς περγαμηνές. Μόνο η μητέρα της ήταν αρχοντοπούλα, και γι' αυτό η νέα θεωρούσε το σπίτι της πολύ ανώτερα από το σπίτι του τρίτου ξαδέλφου της. [...]

κάποιες διαπιστώσεις (1/2)

«Εξεταζόμενα στη χρονική τους σειρά τα τέσσερα αυτά έργα*, μας αποκαλύπτουν μια βαθμιαία μετακίνηση από την εξιδανικευμένη απεικόνιση του κεντρικού ήρωα [...] στην παρουσίαση των ελαττωμάτων και των αδυναμιών του, στη δημιουργία τελικά ενός ανθρώπινου χαρακτήρα. Αυτή, ακριβώς, η εξέλιξη από το 1935 έως το 1996, αντικατοπτρίζει και την προοδευτική αλλαγή στην προσέγγιση του σολωμικού έργου, από τον ανυπόκριτο θαυμασμό και την ανεκδοτολογία γύρω από τη ζωή του ως τη σχετικά πρόσφατη ψύχραιμη μελέτη του έργου του»

([Σταυροπούλου 1999](#), σ. 318)

*των Ξενόπουλου, Γιαννοπούλου, Ρούσσου και Πανσέληνου

κάποιες διαπιστώσεις (2/2)

«[...] αν και προβλήθηκε τιμητικά ως “εθνικός ποιητής”, δεν παρουσιάστηκε ως ιδανικό αρχέτυπο δημιουργού [...] Η βαθύτερη ουσία του χαρακτήρα του και η δημιουργική του αγωνία δεν αποδόθηκαν (με την εξαίρεση ως ένα βαθμό του έργου του Πανσέληνου).

Ωστόσο, αυτό που δεν πέτυχε η πεζογραφία και το θέατρο, φαίνεται ότι το κατόρθωσε η ποίηση με διαφορετικό, βέβαια, τρόπο. Στο πλήθος των αναφορών μιας μεγάλης σειράς ποιημάτων δεν παρουσιάζεται η εικόνα ή η ζωή του ποιητή αλλά αναγνωρίζεται η οφειλή των μεταγενέστερων ομότεχνων. Κυρίως, προβάλλεται συμπυκνωμένη στην έκταση μερικών στίχων η αληθινή ουσία του σολωμικού παραδείγματος και της λειτουργίας τους στην ιστορική πορεία του έθνους και στην εξέλιξη της ποίησης.»

([Σταυροπούλου 1999](#), σ. 318-319)

Κωνσταντίνος Θεοτόκης, Κατάδικος (1919)

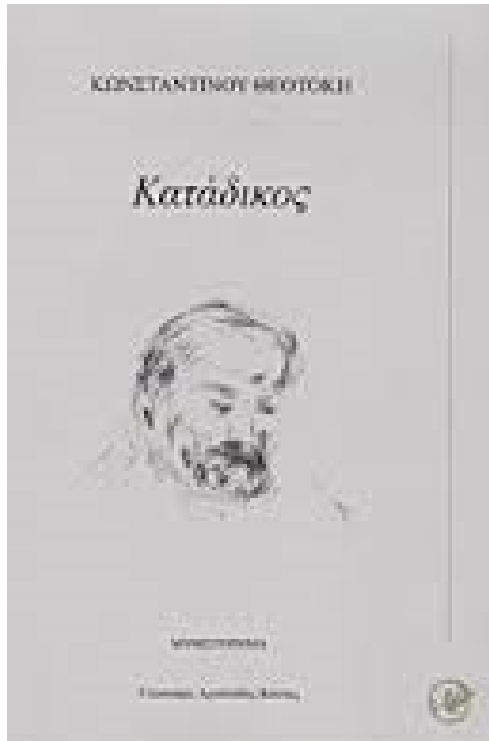

Κ. Θεοτόκης 1872-1923

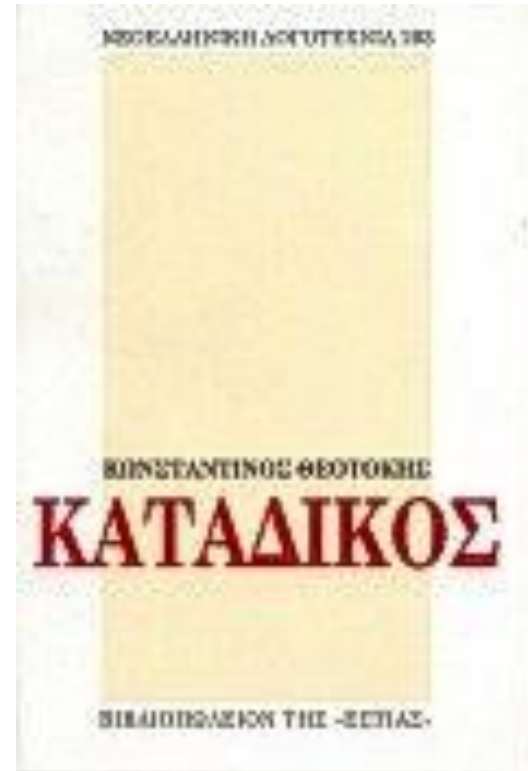
Εκδόσεις Νεφέλη

σύγχρονες εκδόσεις του *Κατάδικου* (1/2)

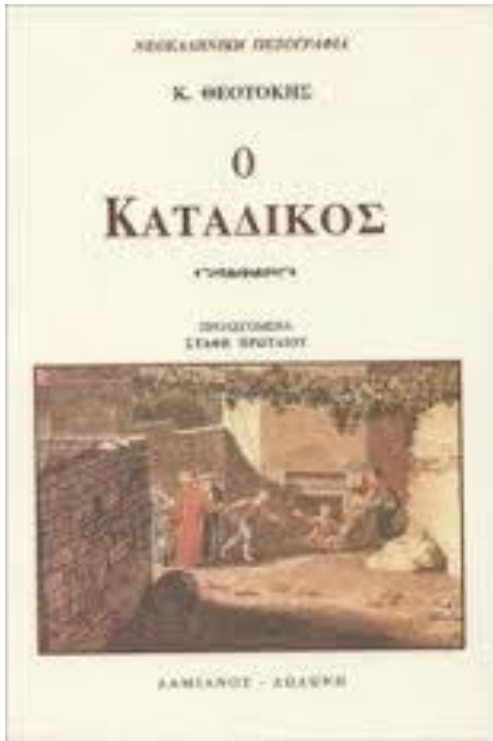

Εκδόσεις Ιδέες

Εκδόσεις Εστίας

σύγχρονες εκδόσεις του *Κατάδικου* (2/2)

Εκδόσεις Δωδώνη

Εκδόσεις Δωρικός

Τουρκόγιαννος, μια (σχεδόν) σολωμική περσόνα

- νόθος/ορφανός, ταπεινός, αγαθός
- ερωτεύεται τη Μαργαρίτα και την εξιδανικεύει
- περνά από το μίσος στην αγάπη για τον άνθρωπο
- μέσα από την κορυφαία δοκιμασία (ισόβια ποινή, αυτοθυσία) βρίσκεται στο δρόμο της θέωσης

γλωσσικές / δομικές αντιστοιχίες (1/6)

Κατάδικος ([1990, σ. 120](#))

«Δεν το 'λεγες ούτε στ' όνειρό σου πως θα 'μαι γυναίκα σου! Και δεν το φχαριστιέσαι;»

«Ούτε στ' όνειρό μου» της απάντησε πικρά· «πώς να μην το φχαριστιέμαι;»

«Δεν ξέρω» του ξανάπε· «αλλά ούτε στον ύπνο σου ησυχία δε βρίσκεις».

«Η ψυχή» της είπε σοβαρά και χαμηλώνοντας το βλέφαρο «είναι κάτι αγαθό, έτσι έλεγε ο Τουρκόγιαννος· και τα κρίματά μας τη βαραίνουν, γι' αυτό άγρυπνη εκείνη μας ανησυχάει στον ύπνο, ζητώντας τη λύτρωσή της ...»

γλωσσικές / δομικές / θεματικές αντιστοιχίες (2/6)

Ο Λάμπρος ([Πολίτης 1948](#), σ. 192)

[...]

Έτσι ο φονιάς που κρίματα έχει πλήθια,
εάν φθάσει να του κλείσει ύπνος το μάτι,
βγαίνουν μαζί και του πατούν τα στήθια
οι κρυφά σκοτωμένοι, αίμα γιομάτοι.
Μεγαλόφωνα κράζοντας βοήθεια
γυμνός πετιέται οχ το ζεστό κρεβάτι,
κι έχει τόση μαυρίλα ο λογισμός του,
που με μάτια ανοιχτά τους βλέπει ομπρός του.

γλωσσικές / δομικές / θεματικές αντιστοιχίες (3/6)

Κατάδικος ([1990, σ. 120-121](#))

Αυτός έμεινε ασάλευτος κάμποσες στιγμές και την κοιτάξε έπειτα κατάματα μ' ένα γυάλινο βλέμμα· κι ολομεμιάς εγρίκησε στην καρδιά του έναν ακυρίευτο πόθο να μιλήσει για να ελευθερωθεί τέλος από το βαρύ μυστικό που τον έπνιγε. Στην όψη του εφάνηκε μία ασυνήθιστη σκληράδα κ' έσφιγγε τα δόντια, όπως είχε κάμει τη στιγμή που 'χε σκοτώσει. Και τον εφοβήθηκε τότες ακόμη περισσότερο και δεν ήξερε τι έπρεπε να κάμει. Καταλάβαινε πως από τα χείλη του θα 'βγαινε τώρα κάποιος τρομερός λόγος που δεν ήθελε, που δεν έπρεπε να τον ακούσει, και θέλοντας να τελειώσει εκείνην τη σκηνή, έσκυψε, εσυγύρισε ένα στρογγυλό κανίστρι, το 'βαλε στο κεφάλι της και βαρύθυμη του ξανάπε: «Πάμε τώρα· είναι αργά».

γλωσσικές / δομικές αντιστοιχίες (4/6)

Κατάδικος ([1990, σ. 120-121](#))

«Σταμάτησε» της αποκρίθηκε με βραχνή φωνή:
«θα σου μιλήσω!»

«Ω μη μου πεις!» τον παρακάλεσε περίτρομη.

«Σταμάτησε» της ξανάπε αποφασισμένος.

Κ' εσώπασαν κ' οι δύο, κ' κοιταχτήκαν κατάματα.

Ολόγουρά τους η σιγή εβασίλευε, στον σκοτεινιασμένο κι αχρωμάτιστον αέρα του σούρουπου, σα να 'χε σβήσει πλια η ζωή απάνου στη γης, και το μυστήριο εκείνης της ώρας έκανε πλιο δυσκολοβάσταχτη την ταραχή τους. [...]

γλωσσικές / δομικές αντιστοιχίες (5/6)

Ο Λάμπρος, «Το ξεμυστήρευμα»

Αφού έπαυσε η Μαρία να τραγουδήσει επιστρέφει ο Λάμπρος από τη λίμνη όπου είχε καταποντισθεί η θυγατέρα τους. Η Μαρία του λέγει:

Λάμπρε, δεν εστοχαζόμουν να έρθεις τόσο γλήγορα· εγώ
ετραγουδούσα· αλλά τι έχεις;

Η μιλιά σου βραχνή, θαμπό το βλέμμα
Κι έχεις θωριά σαν να μην είχες αίμα

Ο Λάμπρος, δίχως να προφέρει λόγο, της ρίχνει την πλεξίδα, και εκείνη παίρνοντάς την από χάμου «Α!» φωνάζει. «Τι; την ηύρες απεθαμένη εις εκείνη την ερμιά τη θυγατέρα μας; Ή της είδες να της κυματίζει εις το λαιμό τούτη η πλεξίδα, ενώ σου άπλωνε το χέρι ψωμοζητώντας; Της είδες το σταυρό εις την παλάμη;

([Πολίτης 1948](#), σ. 184-185)

γλωσσικές / δομικές αντιστοιχίες (6/6)

Α! μα τη σημερινή, πες μου τα όλα.

Και ο Λάμπρος:

Συφορά και μαυρίλα! Άκου τρομάρα

Που του ανθρώπου η ψυχή δεν απομένει·

Ω! του Θεού μ' εχτύπησε η κατάρα

Σ' έναν τρόπο!» Και μία στιγμή σωπαίνει·

Κι έπειτα αργά, και με φωνής τρομάρα,

«Άκου», πάλι της λέει, «δυστυχισμένη,

Πράμα φριχτό που κανενού δεν τόπα·

Να σου το πω;» Κι εκείνη του λέει: «Σώπα.»

Αλλά ο Λάμπρος της φανερώνει ότι είχε κάμει, χωρίς να τη γνωρίζει, γυναίκα την εδική του κόρη. Τότε μένουν άφωνοι και οι δύο· τέλος τους ετάραξε ο ήχος των σημάτων, επειδή χαράζει η ημέρα της Λαμπρής· και τότε εσίμωσαν τα χείλη να δώσουν το φιλί του Πάσχα, και δεν το έδωσαν.

Βιβλιογραφικές αναφορές (1/3)

- [Βελουδής, Γ., 2000. Κριτικά στον Σολωμό. Αθήνα: Δωδώνη.](#)
- [Βελουδής, Γ. 2004. Ο Σολωμός των Ελλήνων. Εθνική ποίηση και ιδεολογία: μια πολιτική ανάγνωση. Αθήνα: Πατάκης.](#)
- [Γαραντούδης, Ε., 1999. Η μυθοποίηση της ποιητικής παράδοσης. Ο Σολωμός και η ποιητική γενιά του 1970, Διονύσιος Σολωμός: «Κανών» νεοελληνικού πνευματικού βίου; Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, σ. 171-227.](#)
- [Θεοτόκης, Κ., 1990. Κατάδικος. Αθήνα: Νεφέλη.](#)
- [Πολίτης, Λ., επιμ., 1948. Διονυσίου Σολωμού Άπαντα. τόμ. Α Ποιήματα. Αθήνα: Ίκαρος.](#)
- [Πολίτης, Λ., επιμ., 1955. Διονυσίου Σολωμού Άπαντα, τόμ. Β Ιταλικά και πεζά. Αθήνα: Ίκαρος.](#)

Βιβλιογραφικές αναφορές (2/3)

- Πολίτης, Λ., επιμ., 1964. Διονυσίου Σολωμού Αυτόγραφα Έργα, τόμ. Α Φωτοτυπίες. τόμ. Β Τυπογραφική Μεταγραφή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης [τώρα: Πολίτη, Λ., Κεχαγιόγλου, Γ., Τσαντσάνογλου, Ε. & Τικτοπούλου, Κ., 1998-2012. Διονυσίου Σολωμού, Αυτόγραφα Έργα, Δεύτερη έκδοση αναθεωρημένη. Ενότητες 1-15. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης].
- Πολίτης, Λ., επιμ., 1991. Διονυσίου Σολωμού Άπαντα, τόμ. Γ: Αλληλογραφία, Αθήνα: Ίκαρος.
- Πολίτης, Λ. 1995. Γύρω στον Σολωμό. Μελέτες και άρθρα (1938-1982). Τρίτη έκδοση. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Πολυλάς, Ι., επιμ., 1859. Διονυσίου Σολωμού τα Ευρισκόμενα. Κέρκυρα.

Βιβλιογραφικές Αναφορές (3/3)

- Σταυροπούλου, Ε. 1999. Δ. Σολωμός: η μυθοποίηση της μορφής του, Διονύσιος Σολωμός: «Κανών» νεοελληνικού πνευματικού βίου; Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, σ. 299-322.
- Τικτοπούλου, Κ. 1999. Οι τύχες του ανολοκλήρωτου σολωμικού έργου, Διονύσιος Σολωμός: «Κανών» νεοελληνικού πνευματικού βίου; Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, σ. 63-118.
- Τσαντσάνογλου, Ε., 1982. Μία λανθάνουσα ποιητική σύνθεση του Σολωμού. Αθήνα: Ερμής.
- Τσαντσάνογλου, Ε., επιμ., 1991. Η Γυναίκα της Ζάκυνθος : όραμα του Διονυσίου Ιερομονάχου εγκάτοικου εις ξωκλήσι Ζακύνθου. Ηράκλειον: Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη.

Προτάσεις εμφάθυνσης (1/2)

Για τη μελέτη της αναγνωστικής πρόσληψης του Σολωμού, βασικά είναι τα βιβλία:

- Γιώργος Ανδρειωμένος, Λογοτεχνικά περιοδικά της αριστεράς και Διονύσιος Σολωμός (1924-1967), Αθήνα: συλλογές, 1998.
- Διονύσιος Σολωμός: «Κανών» νεοελληνικού πνευματικού βίου; Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, 1999.
- Γιώργος Ανδρειωμένος, «Ο Σολωμός και οι Επτανήσιοι στο Γυμνάσιο και το Λύκειο (1938-1998)», Οι Επτανήσιοι στα σχολικά αναγνώσματα της τελευταίας εξηκονταετίας, Αθήνα: Ίδρυμα Ουράνη, 2000.

Προτάσεις εμφάθυνσης (2/2)

- Δημήτρης Δημηρούλης, Φάκελος «Διονύσιος Σολωμός». Ανατομία ενός εθνικού θρίλερ, Αθήνα: Μεταίχμιο 2003.
- Γιώργος Βελουδής, Ο Σολωμός των Ελλήνων. Εθνική ποίηση και ιδεολογία: μια πολιτική ανάγνωση, Αθήνα: Πατάκης 2004.

Ξεκινώντας από τη μελέτη τους, θα μπορούσε κανείς να διερευνήσει διάφορες εποχές και στιγμές της ανάγνωσης του ποιητή, όπως π.χ. την πρόσληψη του Σολωμού από τη γενιά του 1930 ή και την αποτύπωση του έργου του και της μορφής του στη δική μας συγκυρία και επικαιρότητα, μέσω του έντυπου και ψηφιακού τύπου.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Κατερίνα Τικτοπούλου
«Διονύσιος Σολωμός: Μια ανάγνωση. Αναγνώσεις του Σολωμού». Έκδοση:
1.0. Θεσσαλονίκη **2014**. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: **σύνδεσμο**
μαθήματος.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Πετρίδου Ελένη
Θεσσαλονίκη, Σεπτέμβριος 2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση **X.YZ**.

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

- Έκδοση **X1.Y1Z1** διαθέσιμη εδώ. (Συνδέστε στο «εδώ» τον υπερσύνδεσμο).
- Έκδοση **X2.Y2Z2** διαθέσιμη εδώ. (Συνδέστε στο «εδώ» τον υπερσύνδεσμο).
- Έκδοση **X3.Y3Z3** διαθέσιμη εδώ. (Συνδέστε στο «εδώ» τον υπερσύνδεσμο).

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

